

Història

La Feminista, una societat de socors mutus de Palafrugell

Rosa M. Masana Ribas

Després de revisar les actes de la societat de socors mutus 'La Feminista' dipositades a l'Arxiu Municipal de Palafrugell (AMP), podem conèixer alguns aspectes de la seva organització i funcionament. Ens ha despertat el nostre interès perquè, de les diverses associacions que hi van haver a la Vila, si bé algunes d'elles eren mixtes, formades per homes i dones, 'La Feminista' la van posar en marxa un grup de 63 dones i tots els seus membres eren femenins. Va seguir amb aquesta dinàmica fins que l'any 1921 es fusionà amb la *Previsión Obrera*, entitat mixta.

Breu història de les societats de Socors Mutus¹

A Espanya, l'any 1822, es crea la Llei de Beneficència, l'any 1834 es van abolir els gremis i el 1839 es permetia la lliure associació de societats professionals enfocades a l'auxili mutu fet que, en alguna mesura, substituïa la caritat religiosa. L'any 1887 es va crear la Llei d'Associacions que va potenciar que a Espanya s'obrissin 663 societats d'aquests tipus i, l'any 1904, van arribar a haver-n'hi fins a 1.271. L'any 1900 s'implanta l'anomenada 'Llei Dato', que establia la responsabilitat dels empresaris a tenir cura dels accidents laborals dels seus obrers. Durant el regnat d'Alfons XIII, i propiciat per Antonio Maura, l'any 1908 es crea a l'Estat espanyol l'*Instituto Nacional de Previsión* (INP), Llei 27/02/1908. L'assistència va fer un nou canvi quan

Segell de 'La Feminista'. (AMP - RM).

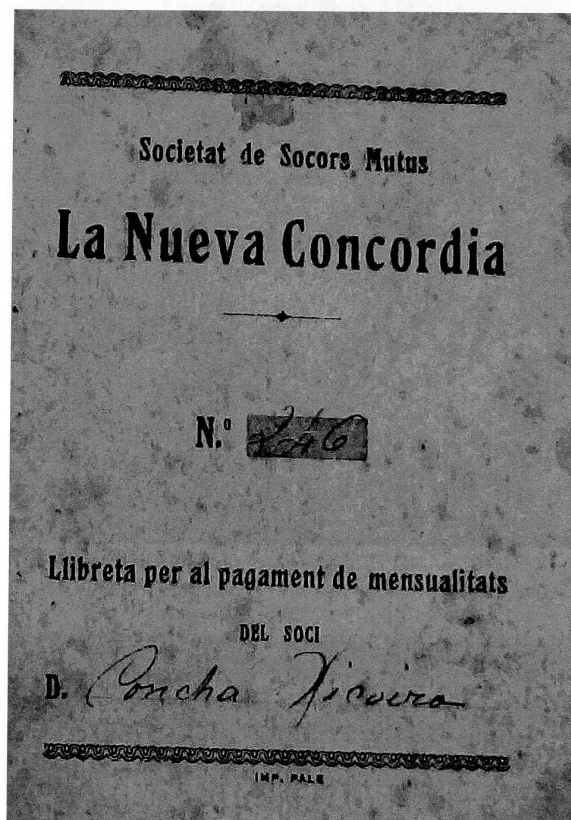
l'any 1942 s'implanta el *Seguro Obligatorio de Enfermedad* (SOE). Actualment és cada autonomia la que gestiona la Sanitat i, a Catalunya, un percentatge de centres pertanyen a l'Institut Català de la Salut (ICS), d'altres són privats concertats i també n'hi ha alguns que són exclusivament privats.

Societats a Palafrugell des del segle XIX fins a principis del XX

La tradició mutual a Palafrugell es remunta l'any 1803 quan, el dia 12 de juny, es creava la "Germandat los del art del taper"², i hi van haver fins a vuit societats de socors mutus, entre les quals: 'La Concordia' (1846), 'La Protectora' (1863), 'La Auxiliadora' (1879) 'La Previsión obrera' (1917) i 'La Fraternal'. És possible que aquestes mutualitats tinguessin més despeses que ingressos, especialment l'any 1884, quan el mes de juliol es va declarar una epidèmia de còlera a la Vila, tot i que potser ja s'havien donat casos abans. Un problema afegit que podien haver tingut les entitats, és el de no disposar de metges, ja que el servei de correus de Palafrugell informava que tenia retingudes cartes per no trobar els seus destinataris, donant-se la coincidència que eren els metges Casimiro Valentí, Pablo Vall, Lluís Renart i Martín Dellunder³.

Dos anys després de l'esmentada epidèmia, l'any 1886, es crea la *Unión Palafrugellense de Socorros Mutuos*⁴, presidida per Francesc Martí Puig, mentre que el metge de la societat era Romualdo Vidal. Més endavant, l'any 1895, es constitueix la *Igualdad*

Carnet de sòcia. (AMP - RM).

Palafrugellense i la *Nueva Protectora*, nom possiblement posat en record de *La Protectora*, fundada el 1863. El president i el metge de les esmentades companyies eren, respectivament: Salvi Casademont i Emili Cabarrocas, i Lluís Pons i Ernest Peya.

'La Feminista'

La primera acta fundacional de 'La Feminista' data del dia 3 de febrer de l'any 1905. Nou anys més tard, el dia 2 de febrer de l'any 1914, els membres de la *Unión Palafrugellense* acorden designar una comissió per gestionar la fusió de les diverses entitats de Socors que hi havia a la Vila⁴, reunint-se les juntes directives de 'La Unió Palafrugellense', 'La Nueva Concordia', 'La Protectora' i 'La Igualdad', amb l'objectiu de consolidar-se com a una única germandat⁵. Va ser presidida per Joan Cantenys, tot i que no s'esmenta l'adhesió de 'La Feminista'. Sí sabem, però, que a la reunió del dia 12 de novembre de l'any 1922, 'La Feminista' es fusiona amb la *Previsión Obrera*.

Dades referents a l'organització de 'La Feminista'

Com hem esmentat, és gràcies a què es guarda un llibre d'actes de 'La Feminista' a l'Arxiu Municipal, que ara podem conèixer quelcom referent a la seva dinàmica de funcionament.

Els estatuts. La primera acta fundacional de 'La Feminista' data del 3 de febrer de l'any 1905, on hi consta que els estatuts van ser redactats pel senyor Petit i que, a excepció d'alguns capítols, el seu contingut estava basat en la normativa estatutària de la *Unión Palafrugellense* de l'any 1886.

La junta directiva i associades. Estava formada per set o nou persones –depenent del nombre de vocals que haguessin elegit– i eren: presidenta, vicepresidenta, secretària, vicesecretària, recaptadora, tesorera i d'una a tres vocals. En ocasions també disposaven d'una auxiliar recaptadora, potser depenent del nombre d'associades que tenien. Cada sis mesos es reemplaçaven la meitat dels membres de la junta. A les actes hi consta el nom de les directives i el càrrec que ocupaven, però no les hem inclòs ja que el llistat seria molt extens. L'any 1908 hi havia 164 associades. És possible que cada sòcia disposés d'una llibreta, com la que adjuntem de *La Nueva Concordia*, on hi constessin les mensualitats pagades.

Periodicitat de les reunions. Les assemblees se celebraven semestralment, però també se'n convocaven d'extraordinàries en el supòsit d'haver de resoldre assumptes urgents que requerien l'aprovació de la

majoria d'associades. A cada reunió semestral, que es feien els mesos de juny i de desembre, eren renovats la meitat dels membres de la junta directiva.

Lloc i horari de les reunions. L'entitat no disposava de local propi, per la qual cosa s'havien fet reunions al Centre Fraternal, al *Centro Obrero*, al carrer de les Ànimes núm. 15, al saló de plens de l'Ajuntament i al *Café Oriente*. Hem vist que les reunions es convocaven a una franja horària compresa entre les dues i les quatre de la tarda. Dir que el mes de juny, i en aquest horari, és quan el sol es més fort i potser per a les dones de pagès era un bon moment per assistir a les reunions, com també havia de ser idoni per a les que tenien un comerç. Si bé potser per a les treballadores del suro havia de ser un inconvenient d'assistir-hi atès que, segons M. Audivert⁵, en aquest horari estaven dins la fàbrica. Es considera que el 50% dels 2.580 treballadors de Can Mario eren dones.

Votacions dels acords que s'havien de prendre. Després que la presidenta hagués exposat el contingut del tema a deliberar, s'obria un torn de paraula i finalment es feia una votació tot emprant boles negres i blanques, que possiblement eren dipositades a una mena d'urna. Les blanques significaven el vot afirmatiu i les negres el negatiu. El mes de desembre de l'any 1907 es va fer una votació referent a si es volia o no contractar un metge: van haver-hi 31

boles blanques i 52 de negres. També s'emprava la votació per admetre o no a sòcies de dubtosa salut.

Convocatòria de reunió i avisos. És probable que no es donessin cita amb sis mesos d'antelació, per això hem vist com la *Unión Palafrugellense* tenia avisadors o pregoners, com també repartidors que entre d'altres funcions eren els encarregats de portar els diners al domicili de les persones malaltes.

Noves sòcies. A les assemblees es proposaven les noves sòcies, que havien de complir el requisit de tenir bona salut en el moment d'ingressar a la societat de Socors. Es va donar la circumstància que una candidata a fer-se sòcia de l'entitat, se sabia que sovint emmalaltia, però no li podien demanar cap certificat metge perquè els estatuts no ho contemplaven.

Van resoldre la situació mitjançant una votació ja que, en tractar-se d'una Vila relativament petita, tothom sabia si estava realment malalta o no. Acostumats com estem, fins ara, a què la cobertura sanitària és universal, el fet que una persona no fos admesa per motius de salut ens provoca una sensació d'incomoditat.

Gairebé a totes les reunions semestral hi havia moviments d'altres i baixes de les associades. En una ocasió es van donar de baixa 80 persones, possiblement degut a algun desacord important, però també el mateix dia se'n van registrar deu de noves.

L'entitat no disposava de local propi, per la qual cosa s'havien fet reunions al Centre Fraternal, al Centro Obrero, al carrer de les Ànimes núm. 15, al saló de plens de l'Ajuntament i al Café Oriente

Immoble on hi havia alguna de les sales de reunió. (Plafó públic - RM).

*Aspirantes de la recaudadora. Maria Rocas Tolens
 Abundadoras por papeleros. Maria Montaner Perals y Estrella Carreras Pla
 Enfermeras. Elvira Giraldo Fita y Elisa Mascort Trilla
 Repartidoras de estipendio mensual. Isidora Gallart Gelpi y Maria Puyol Vofre
 ice si a las que solicitan ingresar en la Sociedad durante el m
 de febrero...*

Fragment del llibre d'actes de l'any 1905, on hi consten les infermeres (AMP).

Recaptació de quotes. Les sòcies cada primer diumenge de mes, de 9 a 12 del migdia, havien d'anar al domicili de la tesorera per abonar la mensualitat. Els diners, abans de portar-los al banc, els guardaven dins d'una caixa tancada amb tres panys, ja que probablement en guardaven una clau la recaptadora, la tesorera i la presidenta.

Una sòcia, durant la reunió del mes de juny de l'any 1919, comentava que quan s'estava malalta, amb els tres rals que donava l'associació no es podia viure que s'hauria de cobrar una pesseta. Cada any a la darrera reunió del mes de desembre es presentava el balanç de comptes i, el dia 29 de desembre del 1907 consten uns ingressos de 3.234,85 pessetes i unes despeses de 3.146,50. El dia 26 de desembre de 1909 la recaptació va ser de 2.773,5 pessetes i les despeses de 2.717. L'any 1920 es van treure els diners de la "Caja de Ahorros" i es van portar al "Banco de España". El Ministeri d'Hisenda era l'encarregat d'inspeccionar les caixes d'estalvis⁶ i, cada any, s'havia de presentar el balanç de comptes al governador de la província.

Despeses generals i per a material d'oficina. La llibreta de comptes referent a material d'oficina i d'altres despeses de 'La Feminista'

no s'ha guardat, però hem pogut consultar la llibreta de la 'Nova Concòrdia' dels anys 1903-1938, que ens pot servir de referència sobre el tipus de material que s'emprava. Hi havia despeses per a: una banyera de zinc de bany general de 1,58x0,40 m. a un preu de 42,98 pessetes (any 1903); banyera de zinc de seient de 0,55 cm. de diàmetre per 0,26 cm. de fons a 17,50 pessetes⁷ posar quatre rodes a les banyeres, per a un recipient de treure aigua de dins la banyera, per pintar-les per transportar-les. Aquest element higiènic havia de ser molt útil per als malalts quan l'aigua canalitzada encara no havia arribat als domicilis. També un dels objectes que s'havien

de preservar en bon estat era la "caja del tesoro" on s'hi guardaven els diners dels socis. Hem observat com a 'La Nova Concòrdia' va haver de renovar-se'n el pany, arreglar-ne les frontisses, pintar-la folrar la caixa forta per dins. També hi havia despeses per pagar a avisadors, pregoners, algun viatge com podia ser el de portar el balanç de comptes al governador també per a material d'oficina com ara: mànec de ploma, caixa de plumilles, tinta, 100 llibretes per als socis, impressió dels estatuts, paper de comerç, segells, pòlisses, paper de barba paper secant per eixugar l'excés de tinta.

Infermeres. Quan es va fundar l'associació 'La Feminista' l'any 1905, consta que l'entitat disposava de dues infermeres: Elvira Giraldo Fita, de la qual no tenim més de dades, Elisa Mascort Trilla, domiciliada al carrer de Independència, núm. 30, on segons consta disposava de banyeres per cedir-les a malalts familiars. Més endavant ens estendrem més amb ella. En una ocasió s'esmenta que l'infermera havia anat al domicili de la malalta,

possiblement per fer-li alguna cura o valorar el seu estat de salut.

L'associada podia cobrar a partir del cinquè dia de malaltia i, en una acta de la 'Nova Concòrdia' hi consta que s'havien pagat despeses per haver estat

assistit un malalt a la "Quinta la Salut La Alianza"

Defunció d'una associada. Es disposava d'un servei de vetlla que havia d'estar indicat pel metge i, quan es moria una germana –així s'anomenaven entre elles–, cadascuna de les afiliades havia de lliurar, el primer diumenge del mes de la defunció, 10 cèntims a la família. Si no ho feien rebien una multa pel mateix import.

Expulsions. Les associades podien deixar de ser membres de l'entitat en el supòsit que no paguessin la quota mensual, o per fer-se passar per malaltes no estar-ne. Es van produir algunes denúncies a bonificades perquè, estant de baixa, les havien enxampat comprant al mercat

Les associades podien deixar de ser membres de l'entitat en el supòsit que no paguessin la quota mensual, o per fer-se passar per malaltes i no estar-ne

o bé entrant llenya des del carrer fins el pati de casa seva... I el més sorprenent és que, a una d'elles, l'havien vist llaurant el camp⁸.

Fusió amb la 'Previsión Obrera'. Segons consta a l'acta del 6 de març de l'any 1921, van lliurar un comunicat a 'La Feminista' proposant-li de crear una unió amb la resta de societats per tal que als malalts no els manqués de res. Els lliuren el reglament i pregunten si estan disposades a pagar set rals, fet al qual van respondre afirmativament. El dia 3 de juliol de l'any 1921 la *Sociedad de Socorros Mutuos* –"Lea La Feminista"– convoca una reunió a la Casa de la Vila, i el dia 12 de novembre de l'any 1921 queda constituïda la fusió. Signen l'acta la presidenta Anna Turias i la secretària Montserrat Matas.

Elisa Mascort Trilla, infermera a 'La Feminista'

Com he esmentat, a la primera acta Elisa hi constava com a infermera i, sortosament, hem pogut conversar amb el seu nét, Ramir Budó Sala, que ens ha lliurat informació de "l'àvia Elisa", així l'anomena. Diu que va néixer a Nîmes, França, el dia 7 d'octubre de l'any 1860. Era filla del matrimoni Antoni Mascort Marqués, nat a Palafrugell i matalasser d'ofici, i de Rosa Trilla. El fet que Elisa naixés a França és degut a què el seu pare va desertar del servei militar i es va haver d'exiliar en aquest país per evitar ser detingut. Allà va conèixer a la Rosa i van formar una família amb la seva nena Elisa-Joana. Quan els va ser possible van venir a viure a Palafrugell i l'Elisa, diuen, era llavors encara força petita.

Segons un certificat de nocces, sabem que Elisa es va casar per primera vegada als 20 anys amb Pere Ferrer Vila, el dia 20 de juliol de 1880, i el matrimoni va tenir un fill, en Gonzal, que va morir de petit. Es tornà a casar per segona vegada amb Joan Budó Oliveras i van tenir quatre fills: Demòfil, que també se'ls va morir de petit, Rubena que va viure només fins els 18 anys, tot i que havia de ser una bona estudiant⁹. I, sortosament, les desgràcies van anar minvant: el seu fill Platón es va casar amb Maria i la van fer àvia d'un nen¹⁰; l'altre fill, Aníbal Budó, l'any 1927 es casava amb Catalina Sala Simón. És precisament un fill d'aquest matrimoni, en Ramir Budó Sala, el qui guarda la memòria i també alguns documents de l'àvia, per això ens ha pogut explicar algunes coses sobre ella.

Per mostrar la seva personalitat, el seu nét comenta que no havia batejat a cap fill: ells mateixos ho van fer en el moment que es disposaven a casar-se. Podem imaginar-nos com algunes persones havien de veure la circumstància de què no hagués fet passar els seus fills per la pica baptismal...

L'àvia Elisa. Foto cedida per Ramir Budó.

El seu nét també comenta que era una dona alta i prima, de cara expressiva i que no li costava gens de cridar a pulmó obert i fins i tot deixar anar algunes paraules malsonants quan li convenia. Explica la manera com un dia va plantar cara al seu marit. No cal explicar-ho, però el fet ens demostra que era una dona decidida i poc subordinada.

No practicava la religió i li agradava de polemitzar sobre el tema; ella mateixa es considerava una lliure

L'àvia Elisa vivia a la quarta casa, costat esquerre, comptant des del fons del carrer Independència (r m).

pensadora. En Ramir diu que s'involucrava poc en les tasques de la casa, estava més motivada per a d'altres assumptes, especialment li agradava llegir: un dels seus autors preferits era Francesc Chasseboeuf més conegut com a 'M. Volney' en concret el llibre *Ruinas de Palmira. Meditación sobre las revoluciones de los imperios*¹¹. Comenta que aquest llibre l'havien consultat gairebé totes les persones del seu veïnat de Palafrugell, perquè se'l passaven d'un a altres. Vivia al carrer Independència, aquesta era l'àrea de la seva influència.

En Ramir va trobar entremig d'una pila de llibres d'un antiquari, la darrera edició de 'Volney' de *Ruinas de Palmira*, la va adquirir com a referent i en record de l'affecte que sentia per la seva àvia Elisa. Si bé assenyala que no era infermera, sí que era coneixedora de les diverses herbes remeieres i que pel seu caràcter decidit podia haver ajudat a algunes persones en cas de necessitat. L'Elisa va morir a Palafrugell, el dia 7 de juliol de l'any 1943, als 76 anys.

Notes:

1.- Per més informació consultar "*Sociedad Española de Socorros Mutuos*" a: www.smu.org.uy/dpmc/hmed/historial/articulos/se-pay.pdf

2.- Santi Massaguer. "Desapareix la darrera germandat mutual" *Revista de Palafrugell*, 1/11/2009.

3.- *El Palafrugellense*, 30-9-1883.

4.- "*Estatutos de la Societat de Socorros Mútuos' La Unión de Palafrugell' Establecida en Palafrugell Gerona*"

Imprenta y libreria de Paciano Torres, 1886 (AMP caixa P-60).

5.- Marcel·lí Audivert: "L'horari dels treballadors era de deu hores diàries, de 6 a 8 del matí, esmorzar i continuar de 9 a 12, dinar i de 2/4 de dues fins a la cinc a la feina, mitja hora per berenar i continuar fins a la set de la tarda" (*Revista de Palafrugell*, agost 1971).

6.- Publicat al *Boletín del Estado* del 31/1/1915, hi consta que el ministre d'Hisenda dictamina sobre la inspecció i vigilància de les caixes d'estalvis.

7.- Hem vist a la primera acta de 'La Feminista' que Elisa Mascort tenia a disposició banyeres per deixar-les a malalts i familiars.

8.- A un article titulat "Pageses i peixateres (1900-1914)" publicat a la *Revista de Palafrugell* núm. 26, agost de 2112, vaig esmentar diverses tasques que feien les dones de pagès, però no vaig incloure la tasca de llaurar, perquè semblava que només la poguessin fer els homes.

9.- Rubena Budó anava a l'escola de nenes núm. 1 amb la senyoreta Prat, rebent l'any 1903 un premi, junt amb Berlan, per a "Un diàleg gramatical" i, l'any 1905, també va rebre a la mateixa escola un premi junt amb sis alumnes més. *La Crònica* (30/07/1913 i 20/07/1905), respectivament.

10.- Joan Budó, fill de Plató i Maria, va néixer l'any 1927 *Baix Empordà*, 5/05/1927

11.- C. F. Chasseboeuf-M. Volney va néixer a Craon-sur-Oudon al departament de Mayenne, el 3/02/1757 i va morir el 5/04/1820. En referència al llibre *Ruinas de Palmira*, en aquella època la seva lectura no havia de ser gens fàcil. Es basa en la llei natural i l'autor conclou com a lema: "conserva't, instrueix els altres, modera't i viu per als teus propers a fi que ells visquin per a tu"

12.- *Baix Empordà* (2/08/1914).

13.- *Baix Empordà* del (31/01/1916).